

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Animasyon ve Çizgi Filmlerde Bir Kültür Aktarıcısı: Kaşgarlı Mahmud
A Culture Transmitter in Animations and Cartoons: Mahmud of Kaşgar

Tuba ALPTEKİN

Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilisli Muallim Rifat Eğitim Fakültesi
tuba.kaplan@kilis.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-7813-0679

Öz: Dijital çağda yaşandığı için kültür aktarımında dijital araçlardan faydalanılması kaçınılmaz olmuştur. Bu araçların seçiminde hedef kitlesi belirleyici olmaktadır. Bu çalışmanın hedef kitlesi çocuklar olduğu için animasyon ve çizgi filmlerin kültür aktarımındaki rolünü tespit etmek amaçlanmıştır. 11. yüzyılda Araplara Türkçe öğretmek için Divânu Lugâti't-Türk adlı sözlüğü kaleme alan Kaşgarlı Mahmud'un animasyon ve çizgi filmlere ne şekilde yansıtıldığını belirlemek hedeflenmiştir. Çalışma kapsamında Google arama motoruna "Kaşgarlı Mahmud çizgi filmi, Kaşgarlı Mahmud animasyon filmi" ifadeleri yazılarak tarama yapılmış ve altı videoya ulaşılmıştır. İlgili videolar izlenmiş ve "Kaşgarlı Mahmud'un aile hayatı, eğitimi, iş hayatı, modellenmesi, hayatındaki dönüm noktaları ve eseri" şeklinde altı başlık çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda animasyon ve çizgi filmlerde Kaşgarlı Mahmud'un çocuklara rol model olabilecek özellikler taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kaşgarlı Mahmud, animasyon film, çizgi film, kültür aktarımı.

Abstract: Since we live in the digital age, digital tools are also used in cultural transfer. The target audience is the determining factor in the selection of these tools. Since the target audience of this study is children, it is aimed to determine the role of animation and cartoons in cultural transmission. It was aimed to determine how Mahmud of Kaşgar, who wrote the dictionary called Divânu Lugâti't-Türk to teach Turkish to Arabs in the 11th century, was reflected in animations and cartoons. Within the scope of the study, the phrases "Kaşgarlı Mahmud cartoon, Kaşgarlı Mahmud animation movie" were typed into the Google search engine and six videos were found. Relevant videos were watched and evaluated under six headings: "Mahmud of Kaşgarlı's family life, education, business life, modeling, turning point in his life and his work". As a result of the research, it was concluded that Mahmud of Kaşgar had characteristics that could be a role model for children.

Keywords: Mahmud of Kaşgar, animated film, cartoon, cultural transfer.

GİRİŞ

Büyük dilbilimci Kaşgarlı Mahmud'un hayatı hakkında bilgiler yetersizdir. Bu konudaki bilgiler, Divânu Lugâti't-Türk'ten elde edilmektedir. Kaşgarlı'nın doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber Divânu Lugâti't-Türk'ü 1072-1074 tarihleri arasında tamamlamasından dolayı 11. yüzyılda yaşadığı ve aynı yüzyılın sonlarına doğru vefat ettiği düşünülmektedir (Korkmaz, 1995: 254). Kaşgarlı Mahmud'un kişiliğinin oluşmasında yaşadığı yüzyılın ve doğup büyüdüğü Kaşgar coğrafyasının etkisi büyüktür.

Kaşgar, günümüzde Çin'in Sincan Uygur özerk bölgesinin batısında bulunan tarihi bir şehirdir. 11. ve 13. yüzyıllar arasında Doğu Türkistan'dan Mâverâünnehir'e kadar uzanan bölgede hâkimiyet

Geliş Tarihi:18.08.2024

Kabul Tarihi:07.12.2024

Yayın Tarihi:22.12.2024

Atıf: Alptekin, T. (2024). Animasyon ve çizgi filmlerde bir kültür aktarıcısı: Kaşgarlı Mahmud. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Divânu Lugâti't Türk'ün 950. Yıl Dönümü), 11-19. Doi: 10.33437/ksusbdt.1535237

gösteren ilk Türk İslam devleti Karahallılara başkentlik yapmıştır. Divânu Lugâti't-Türk'teki bilgilerden hareketle babası Hüseyin ve dedesi Muhammed'in, Kaşgar'ın kuzeydoğusunda bir kasaba olan Barsganlı oldukları anlaşılmaktadır (Korkmaz, 1995: 254-255). Çok köklü bir geçmişe sahip Barsgan şehri, Afrasiyab'ın oğlu tarafından kurulmuş ve onun adını taşımaktadır (Öztürk, 2020: 17). Kaşgar'ın o dönemki kültürel dokusu, coğrafyası ve 11. yüzyıldaki siyasi gelişmelerin Kaşgarlı Mahmud'un kişiliğinin oluşmasında ve onun Divânu Lugâti't-Türk'ü yazmasında etkili olduğu söylenebilir.

11. yüzyılda Kaşgar coğrafyasında, hanedanlar arasında mücadeleler söz konusudur. Kaşgarlı Mahmud'un hükümdar soyundan gelmesi, onu da etkilemiş, siyasi mücadelelerden uzaklaşmak için ömrünün büyük bir bölümünü ülkesi dışında geçirmiştir (Akün, 2002: 10). Bu süreçte Türkistan'ın çeşitli bölgelerinde bulunan Türk kabile ve boylarının arasında dolaşma fırsatı bulmuştur.

Kaşgarlı Mahmud, Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla Divânu Lugâti't-Türk'ü yazmıştır. Eser, "Türk tarihi ve coğrafyası, mitolojisi, folklor ve halk edebiyatına dair zengin bilgilerin bulunduğu ve döneminin tıp ve tedavi metotlarına da ışık tutan geniş bir kaynak hüviyetindedir." (Kaçalın, 1994: 450). Bu yönüyle Kaşgarlı aslında eserinde kültür aktarımı yapmış, kendisi de kültür aktarıcısı rolünü üstlenmiştir.

Araplara Türkçeyi öğretirken kültür aktarıcılığı görevini üstlenen Kaşgarlı'nın aynı zamanda iyi bir kültür elçisi de olduğu söylenebilir. "Kültür elçisi terimi, destinasyon kültürü ile turist kültürü arasında bir aracı ya da arabulucuyu ifade etmektedir. Kültür elçisi, genellikle o destinasyonu ziyaret edenlere karşı, yerli kültürü anlatmakta veya tanıtmaya rolünü üstlenmektedir (Jafari vd, 2000: 163'den akt. Toker, 2011: 47). Kaşgarlı Mahmud, yaşadığı dönemde Türk kültürüne ait pek çok detayı kayıt altına alarak Divânu Lugâti't-Türk aracılığıyla Araplara Türk kültürünü tanıtmayı hedefleyen ve başarılı olan bir kültür elçisidir, denilebilir.

Nesiller arasındaki kültür aktarımında dergi, internet, film, belgesel, müzik vb. kanalların önemi yadsınamaz. Özellikle hedef kitlesi çocuk olan bireylere kültür aktarımında birçok araç kullanılmakla beraber çizgi ve animasyon filmler de alternatifler arasındadır. Çocuk dünyasına hitap eden hareketli içerikler aracılığıyla kültürel değerler daha kolay bir şekilde aktarılmakta ve anlaşılmaktadır. Bu kanallarda, kültürel unsurlar sunulurken aslına bağlı kalınmakla birlikte verilmek istenen mesajlar net olup ayrıntılara çok fazla yer verilmemektedir.

Animasyon ve çizgi filmler, soyut kavramları somutlaştırdığı için eğitim ortamında kullanılması ihtiyaç hâline gelmiştir. Alanyazınında çizgi ve animasyon filmlerin eğitim ortamındaki katkısını ve kültür aktarımındaki rolünü öne çıkaran çalışmalar olduğu görülmektedir (Bayraktar, 2014; Karakuş, 2016; Çetin & Üzer, 2018; Sadioğlu vd., 2018; Akça & Baran, 2018; Taşkın & Boran, 2024; Atan, 2024).

Bu çalışmada kültür elçisi olan Kaşgarlı Mahmud'un çizgi ve animasyon filmlere ne şekilde yansıdığını tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma soruları oluşturulurken Alptekin (2023) tarafından yapılan çalışmadan yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Çizgi ve animasyon filmlere Kaşgarlı Mahmud'un aile hayatı ne şekilde yansıtılmıştır?
2. Çizgi ve animasyon filmlere Kaşgarlı Mahmud'un eğitim hayatı ne şekilde yansıtılmıştır?
3. Çizgi ve animasyon filmlere Kaşgarlı Mahmud'un iş hayatı ne şekilde yansıtılmıştır?
4. Çizgi ve animasyon filmlerde Kaşgarlı Mahmud nasıl modellenmiştir?
5. Çizgi ve animasyon filmlerde Kaşgarlı Mahmud'un hayatındaki dönüm noktaları nelerdir?
6. Çizgi ve animasyon filmlere Divânu Lugâti't-Türk ne şekilde yansıtılmıştır?

YÖNTEM

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlanabilir (Yıldırım & Şimşek, 2008: 39). Araştırmanın verileri, doküman inceleme yöntemi ile toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırmanın konusunu oluşturan olgu veya olgular ile ilgili bilgi

içeren yazılı veya yazılı olmayan dokümanların toplanıp, amaç doğrultusunda analizlerini içeren bir veri toplama yöntemidir (Yıldırım & Şimşek, 2008: 188). Veriler ise içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi yönteminde; birbiriyle benzerlik gösteren veriler, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir, okurların anlayabileceği şekilde düzenlenir ve yorumlanır (Yıldırım & Şimşek, 2008: 227).

BULGULAR

Animasyon ve Çizgi Filmlerde Kaşgarlı Mahmud'un İdealize Ediliş Şekli

Aile Hayatı

Animasyon ve çizgi filmlerde aktarılanlara göre Kaşgarlı, Karahanlı devlet teşkilatı içerisinde görevli aristokrat bir ailenin çocuğudur (URL3) ve hükümdar soyundan gelmektedir (URL4). Doğumuyla ailesine mutluluk getirmiştir. Karahanlı devletinde yönetici olan babası *"Oğlunun doğumuna çok sevinmiş ve havai fişeklerle kutlamıştır ve halkın davet edildiği bir ziyafet düzenlemiştir."* (URL1). *"Ziyafet öylesine büyüktü ki kuzular çevrilmiş, pilavlar yapılmıştır."* (URL2). Bu denli büyük bir kutlamayla dünyaya gelişi kutlanan Kaşgarlı'ya verilen ismin de özel olması gerekmektedir. Bu nedenle *"Övgüye değer olan adını dedesi koymuştur."* (URL1).

Videolarda Kaşgarlı Mahmud'un aile hayatıyla ilgili pek bilgiye yer verilmediği görülmüştür. Yani Kaşgarlı'nın başka kardeşi var mıydı ya da ona ismini veren dedesiyle aynı evde mi yaşıyordu? Bu soruların cevapları bulunmamaktadır.

Eğitim Hayatı

Eğitim, ilk olarak ailede başlamaktadır. Animasyon ve çizgi filmlerde Kaşgarlı'nın annesinin de bu konuda çok hassas olduğu ifade edilmektedir. *"Eğitimi ile bizzat annesi ilgilenmiştir, birlikte kitap okumuş, oyun oynamışlardır."* (URL1). Bu bilgilerden Kaşgarlı'nın annesinin okuryazar olduğu ve oğlunun eğitimini önemseydiği anlaşılmaktadır.

Kaşgarlı'nın eğitim hayatında annesi kadar babası da önemli rol oynamıştır. Babası oğlunun yabancı dilde konuşma becerisini geliştirmesini istemiştir. *"Arabistan ve Mısır'dan gelen tüccar ve elçilere kendisi Arapça bildiği hâlde oğlunun tercümanlık yapmasını istemiştir. Çünkü Arapça pratik yapmasını amaçlamıştır."* (URL1).

Kaşgarlı Mahmud'un iyi bir eğitim aldığı aşikârdır. *"Saray bilginlerinden matematik ve İslami bilimler eğitimi almıştır. Dönemin en önemli medreselerinde eğitim almıştır. Arapça ve Farsçayı çok iyi öğrenmiştir."* (URL1). Devlet teşkilatı içerisinde aristokrat bir aileden gelmesinden dolayı özel hocalardan, bilginlerden ders alabilme fırsatı yakalamıştır. Aldığı eğitim onu yalnızca okula hazırlamamış aynı zamanda hayata hazırlamıştır. Örneğin *"Acem hocası sayesinde tasavvufun temellerinden olan görmeden sezmeyi ondan öğrenmiştir."* (URL2) *"Hocası gözlerini bağlayarak onu yürütürdü, amacı önsezilerini kuvvetlendirmektir."* (URL1). Hocası ona dini eğitim vererek aslında olası tehlikeli durumlardan nasıl kurtulacağını da öğretmeyi amaçlamıştır.

Kaşgarlı'nın eğitim hayatı incelendiğinde ailesinin bu konuda bilinçli olduğu, eğitimine önem verdiği ve annesinin de okuryazar olduğu görülmektedir. Babasının devlet teşkilatı içindeki görevinden dolayı da almış olduğu eğitimleri uygulama fırsatı yakalamıştır.

İş Hayatı

Animasyon ve çizgi filmlerde, Kaşgarlı'nın tek bir mesleği olmadığı, yaşadığı ortamdan kaynaklı birçok iş yaptığı görülmektedir. Bunlardan ilki babasının küçük yaşlarda oğluna verdiği görev denetmenliktir. *"12 yaşından itibaren devlet işlerinde görevlendirilmiş, hem okumuş hem çalışmıştır. Tüccarlardan vergi toplayan görevlileri denetlemiştir. Halkın devlete olan memnuniyetini ölçer, çarşı pazar gezerek görevlilerin işlerini nasıl yaptığını denetlerdi."* (URL1).

Arapça ve Farsçayı iyi seviyede bilen Kaşgarlı'nın diğer mesleği öğretmenlik ve müderrisliktir. *"Divânu Lugâti't-Türk'ü, Abbasi halifesi Ebulkasım Abdullah'a sunmuştur. Halife, ona Bağdat medreselerinde Türkçe öğretmenliği görevini vermiştir, burada uzun yıllar çalışmıştır."* (URL1). İlerleyen

yaşına rağmen mesleğini yapma isteğinden bir şey kaybetmemiştir. “Doğduğu topraklara döndüğünde 80 yaşını aşmıştır, bilgi ve tecrübelerini yeni nesle aktarmalıydı ve yılmadan çalıştı. Mahmudiye Medreselerini kurmuştur. Bu medreseler, tıp, gökbilimleri, matematik, kimya, İslami ilimlerin verildiği yerlerdir. Bu kurum, Türkçe ve Arapça eğitim veren en önemli üniversitelerden biri olmuştur. Yüzlerce öğrencisi olmuş ve İslam’ın bilim çağına katkı sağlamıştır.” (URL1). “Hayatının son yıllarında kendi topraklarına dönmüş ve burada müderrislik yapmıştır.” (URL4).

Kaşgarlı’nın bir diğer mesleği derlemeciliktir. Gerek devlet işlerinde küçük yaşlardan beri görev almasından gerekse de seyahatlerinden dolayı farklı kültürleri yakından tanımış ve bunları derleme ihtiyacı duymuştur. “Kaşgar’da iç karışıklık çıkınca oradan ayrılmak zorunda kalmış ve Asya kıtasını on yıl boyunca gezmiştir. Geleneğimizi, göreneğimizi, örf ve âdetlerimizi derlemiştir. Sözlük çalışmasında gezilerinin çok katkısı olmuştur. Gördüğü herkesten nasıl bilgi edinirim diye yıllarca çalışmıştır. Dağdaki köylüden, ovadaki çiftçiden, şehirdeki hocadan, hastanedeki doktordan ne gördü ne duyduysa not etmiştir.” (URL1). Bu gezilerinde önemli isimlerle tanışma fırsatı yakalamıştır. “Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan’la tanışmıştır. Türkçeye dair ondan aldığı bilgileri de kitaplarına not etmiştir. 20 yılı aşan seyahatlerinde Türkçenin ne kadar kadim bir dil olduğunu fark etmiştir.” (URL2). Yaptığı seyahatler her ne kadar zorunluluktan dolayı olsa da Türkçeye olan sevgisini artırmıştır. Bu süreçte Türkçe öğretiminin önemini farkına varmıştır.

Kaşgarlı’nın mesleklerinden sonuncusu ise tercümanlıktır. Babası, Arapça bilmesine rağmen oğluna tercümanlık yaptırmıştır. “Arabistan ve Mısır’dan gelen tüccar ve elçilere kendisi Arapça bildiği hâlde oğlunun tercümanlık yapmasını istemiştir. Çünkü Arapça pratik yapmasını amaçlamıştır.” (URL1).

Günümüzde, Türkçeye yaptığı hizmetleriyle tanınan Kaşgarlı Mahmud’un animasyon ve çizgi filmlerde birden fazla mesleği olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar; denetmenlik, öğretmenlik, derlemecilik ve tercümanlıktır. Bu Kaşgarlı’nın farklı disiplinlerde kendisini geliştirdiğini örnekler.

Modellenişi

Animasyon ve çizgi filmlerden yola çıkılarak Kaşgarlı Mahmud’un insanlar için model olma özellikleri Şekil 1’de şöyle sunulmuştur:

Şekil 1. Kaşgarlı Mahmud’un modellenmesi

Kaşgarlı Mahmud, gerek annesinin küçük yaşlardan itibaren onu kitaplarla tanıştırmamasından gerekse de almış olduğu eğitimlerden dolayı öğrenmeye oldukça istekli, çalışkan ve azimli bir kişiliğe sahiptir. Bu özelliği ilgili videoda “Çok gezen, çok araştıran” (URL2) şeklinde geçmektedir.

Kaşgarlı, bilge bir kişidir. “Türkçe aşığı, okuyan, yazan ve çok gezen bilge...” (URL1).

Kaşgarlı, yaşadığı dönemde ilkleri başarmıştır. *“İlk Türkçe sözlüğü hazırlayan dilbilimcidir.”* (URL1), *“Türklük araştırmalarının ilk temsilcisidir. Dilci, sözlükçü, halkiyatçı ve etnologdur.”* (URL3), *“Türk sözlükçülüğünün atasıdır.”* (URL4), *“İlk dilbilimci, ilk sözlük bilimcidir.”* (URL6), *“Türklerin yaşadıkları yerleri tanıtmış ve eserine koyduğu haritayla ilk coğrafyacısıdır.”* (URL6), *“Bütün Türk illerini dolaşıp Türk toplulukları arasında yaşayarak onların söz varlığını, sözlü edebiyat ürünlerini yazıya geçirmiş ilk derlemecidir.”* (URL6).

Kaşgarlı, videolarda milliyetçiliğiyle dikkat çekmektedir. *“Kaşgar’a dönen Mahmud, beyazlayan saçına ve sakalına rağmen genç dimağlara Türkçeyi öğretmekten vazgeçmemiştir.”* (URL2), *“60 yaşlarındayken Bağdat’a yerleşti, buradaki Arap halka Türkçeyi öğretmek için Divânu Lugâti’t-Türk’ü yazdı. Tarihimizdeki ilk sözlüğü yazmıştır ve bu sözlük dilimize 7500 yeni kelime getirmiştir.”* (URL2).

Kaşgarlı, Türk milleti için bu denli büyük bir eseri ortaya çıkarmasıyla birlikte kişiliğiyle de dikkat çekmektedir. İleri yaşına rağmen mesleğini yapacak kadar azimli, çok araştıran, çok yazan, bilge ve milliyetçi özellikleriyle gençlere ve çocuklara örnek olacak niteliklere sahiptir.

Hayatındaki Dönüm Noktaları

İnsanların hayatlarını değiştiren olaylara dönüm noktası denilmektedir. Kaşgarlı Mahmud’un ününün günümüze ulaşmasında yaşadığı olayların etkisi kaçınılmazdır. İlgili videolarda bu durum şöyle geçmektedir:

Kaşgarlı’nın hayatındaki ilk dönüm noktası şudur: *“Kaşgarlı’nın babası Arabistan ve Mısır’dan gelen tüccar ve elçilere kendisi Arapça bildiği hâlde oğlunun tercümanlık yapmasını istemiştir. Çünkü Arapça pratik yapmasını amaçlamıştır. Babası sayesinde çok şey öğrenmiş ve insanlık için bir şeyler yapmaya karar vermiştir.”* (URL1). Bunun neticesinde de Araplara Türkçeyi öğretebilmek için bir eser yazması gerektiğinin farkına varmıştır.

Kaşgarlı’nın hayatındaki diğer dönüm noktası da şudur: *“Kaşgarlı’nın hayatındaki kırılma anı Karahanlılarda yaşanan kanlı bir saray darbesidir. Kaşgarlı’nın babası tahta çıkmak, kendisi de şehzade olmak üzereyken yaşanan bu darbenin sonrasında Kaşgarlı Mahmud saraydan kaçmak zorunda kalmış, gerçek kimliğini gizleyerek hayatının uzun bir kısmını farklı Türk toplulukları arasında geçirmiştir. Bu süreçte şahit olduğu Türk ağız ve lehçeleriyle kültürel ve coğrafi gözlemlerine eserinde yer vermiştir.”* (URL3). Yani Kaşgarlı’nın memleketini terk etmek zorunda kalması ve Türk toplulukları içerisinde yaşaması ilk etnolog, ilk dilbilimci, ilk coğrafyacı, ilk derlemeci olmasını sağlamıştır. *“Türkçenin zenginliğini yansıtabilmek için de Divânu Lugâti’t-Türk adlı eserini yazmıştır.”* (URL4).

Kaşgarlı’nın hayatındaki dönüm noktasında iki etken olduğu görülmektedir. İlki babasının ona Arapça tercümanlık yaptırması ve bunun neticesinde Kaşgarlı’nın insanların hayatında iz bırakması gerektiğini düşünmesidir. Diğer de sarayda yaşanan olaydan sonra orayı terk etmek zorunda kalarak Türk topluluklarıyla bir arada yaşaması neticesinde eserini yazmasıdır. Bu sayede *“Divânu Lugâti’t-Türk ile Türkçeyi sonsuza taşımıştır.”* (URL1).

Eseri

Kitabü Cevâhir’in Nahv fi Lugâti’t Türk adlı bir eseri daha olan Kaşgarlı’nın bu Türkçe gramer kitabı günümüze ulaşmamıştır (Bacaklı vd., 2016: 3262). İlgili videolarda da eserin bahsi geçmemektedir. Videolarda Divânu Lugâti’t-Türk, çeşitli açılardan ele alınmıştır.

Kaşgarlı’nın Divânu Lugâti’t-Türk’ü yazma amacı u şekilde ifade edilmiştir:

“Kitap, Bağdat’ta Abbasi sülalesi ve Arap halkı arasında Türklere karşı duyulan merak sonucunda onlara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmıştır.” (URL3).

“Araplara Türkçeyi öğretmek için yazdığı eserinde her kelimenin Arapça karşılığını yazdığı gibi halk dilinden derlediği örneklerle de vurguyu güçlendirmiştir. Eseri güçlü kılan da bu derleme metinlerdir.” (URL4).

“Araplara Türkçeyi öğretmeyi amaçlayan ilk Türkçe dil öğretim kitabıdır.” (URL6).

Eserin neden önemli olduğuna videolarda şöyle değinilmiştir:

“Türkçenin ilk sözlüğüdür.” (URL6).

“Divânu Lugâti’t-Türk, Türkçenin hafızasıdır. Türklerin kutsal takviminin tarihçesinden türlü hastalıkların tedavisinde kullandıkları ilaçlara, Oğuz damgalarından Türk dokuma ve el sanatlarına, at yetiştiriciliğinden tarıma, Türk hukuk düzeninden devlet yönetimine kadar yüzlerce konuda bilgi içeren ilk Türk ansiklopedisidir. Bugün Türklerin Orta Asya’daki sosyal hayatlarına dair bildiklerimizin birçoğu Kaşgarlı’nın bu sözlüğü sayesinde. Destanlar, atasözleri, şehirler, giyim kuşam tarzları, anlayış farklılıkları eserinde yer almaktadır.” (URL3).

“Bu eseri önemli kılan en önemli ayrıntı eserinin girişine koyduğu dünya haritasıdır. Çünkü bu harita Japonya’nın görüldüğü ilk dünya haritasıdır. Benzeri bir çizim ancak 400 yıl sonra olacaktır.” (URL4).

“Yüzlerce konuda Türklerle ilgili bilgi içeren ilk Türk ansiklopedisidir.” (URL6).

“Türk uygarlığının kitabıdır.” (URL6).

“Divânu Lugâti’t-Türk, Türk’ün kendisidir.” (URL6)

“Türk uygarlığının kökleridir, ilklerin kitabıdır. Türkün dilidir, edebiyatıdır, tarihidir, coğrafyasıdır. Kısacası Türk’ün kendisidir.” (URL6).

Kaşgarlı Mahmud, eserinde Türk kültürü ve Türk lehçeleriyle ilgili birçok ayrıntıya yer vermiş ve Türkçeyi gelecek kuşaklara aktarmıştır:

“En önemli eseri Divânu Lugâti’t-Türk ile Türkçeyi sonsuza taşıdı.” (URL1).

“Hakaniye Türkçesiyle yazdığı eserini Uygur, Oğuz, Kıpçak, Türkmen, Kırgız, Karluk, Yağma, Çiğil ve diğer Türk lehçelerinin bir araya getirdiği esere Divânu Lugâti’t-Türk yani Türk lehçelerinin sözlüğü adı verilmiştir. Kelimelere yer verirken boylar arasında söyleyiş farklılıklarına da yer vermiştir.” (URL3).

Divânu Lugâti’t-Türk başvuru kaynağıdır:

“Divânu Lugâti’t-Türk, yalnızca dilbilim kitabı değil, sözlük değil, tarihin en eski dönemlerine uzanan kültür değerlerimizin kökleri olan 11. yüzyılın Türk dünyasında yaşayan Türk topluluklarının gelenekleri, görenekleri, yaşayışları, örnekleri açıklarken Türk sözlü edebiyatının seçkin örnekleriyle anlatımını zenginleştiren atasözlerimizin en eski biçimleriyle söz varlığımızın gücünü ortaya koyan başvuru kaynağıdır.” (URL6).

Kaşgarlı Mahmud’un uzun yılların emeği olan eseri, günümüzdeki başucu yapıtlarındandır. İlk Türk ansiklopedisi olan bu eser sayesinde sözlü edebiyat ürünlerinin kaybolup gitmesi engellenmiş, Türklerin sosyal hayatlarına ilişkin birçok bilginin günümüze ulaşması sağlanmıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Türk kültür tarihinde önemli bir isim olan Kaşgarlı Mahmud’la ilgili hazırlanan animasyon ve çizgi filmlere; kültür elçisi Kaşgarlı’nın ne şekilde yansıtıldığını tespit etmek amaçlanmıştır. Çünkü Kaşgarlı Mahmud, okullarda ve ders kitaplarında çocukların ismini sık sık duyduğu bir isimdir. Kıymaz & Ulutaş’a göre (2012), yaptıkları işlerle anımsanan ve saygı duyulan kişilerin hayatları her zaman merak edilmektedir. Çocuklar; devlet adamları, bilim adamları, tarihi karakterler vb. gibi önemli kişileri örnek almakta ve onların hayatlarını da merak etmektedir (Öcal vd., 2012). Ceran (2015), gerçek kişilerin ya da kahramanların hayatlarını sunarak bu kişilerin çocuklara model olması gerektiğini belirtir. Kaşgarlı Mahmud da yaşadığı döneme ve günümüz dünyasına damga vuran isimlerden biridir ve çocuklara rol model olabilecek isimlerdendir.

Çalışmanın bulgular bölümünün ilk başlığı aile hayatıdır. Türkçenin yabancılara öğretimi, Türk dili, Türk edebiyatı ve kültürü bakımından bu denli önemli bir kişi olan Kaşgarlı’nın hayatı çocuklar tarafından merak edilmektedir. Çünkü çocukların hayatları boyunca kendilerine örnek alacakları kişileri tanıması önemlidir (Asar & Yeşilyurt, 2017). “Kıssadan hisse” bağlamında, yaşam öyküsü eğitici, öğretici yönleri ile bir model olmaktadır ve bu özelliği ile eğitsel ve ahlaksal nitelik taşımaktadır (Taşdelen, 2006). İlgili videolarda Kaşgarlı Mahmud’un aile hayatına ilişkin bilgiler verilmiş ve ailesinin onu destekler konumunda oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Videolarda Kaşgarlı'nın annesi ve babasının oğlunun eğitimini önemseydiği görülmektedir. Annesi ona kitaplar okurken babası da saray bilginlerinden dersler alarak küçük yaşlarda devlet işlerinde görev almasını sağlamıştır. Bu bilgiler ışığında babanın çocuğun meslek hayatındaki rolünün büyük olduğu söylenebilir. Batur & Beştaş (2011) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuca ulaşılmıştır. Araştırmacılar Divânü Lugâti't-Türk'te çocuk eğitimini inceledikleri çalışmalarında çocuğun genel eğitimiyle annenin, meslek eğitimiyle de babanın ilgilendiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç çalışmanın bulguları ile örtüşmektedir.

İlgili videolarda Kaşgarlı'nın mesleki hayatıyla ilgili pek çok bilgiye yer verildiği görülmektedir. Babasının verdiği denetmenlik görevini yaşı küçük olmasına rağmen sorunsuz bir şekilde yerine getirmiştir. Küçük yaşlardan itibaren çocuklara yaşlarına ve yeteneklerine uygun sorumluluklar vermek yaptıklarının sonuçlarını görmelerini sağlamak, sorumluluk duygusu kazandırma yöntemidir (Gürbüz, 2018). Kaşgarlı'nın mesleklerinden bir diğeri de tercümanlıktır. Babası oğluna tercümanlık yaptırarak oğlunun pratik yapmasını amaçlamıştır. Çünkü dil öğretiminde pratik yapmak oldukça önemlidir (Duman, 2013; Özer & Korkmaz, 2016; Bekdaş, 2017; Batdı, 2021; Kubanç & Selvi, 2022).

Kaşgarlı'nın modellenışı başlığında ise Kaşgarlı'nın "çalışkan, azimli, bilge ve milliyetçi" özellikleriyle dikkat çektiği görülmektedir. Bu özellikleri videodaki anlatımlarla Kaşgarlı'nın hedef kitlesi olan çocuklar ve gençlere rol model olabileceği söylenebilir. Çocuklar, ünlü kişilerin hayatlarından etkilenmektedir (Aydın & Kaya, 2022). Zira toplumsal hayata katkıları ile insanlık tarihinde yer edinen kişiler model olmaktadır (Faiz & Karasu Avcı, 2019). Bu nedende de özellikle ders kitaplarındaki kahramanların çocuklara rol model olabilecek özelliklere sahip olması gerekmektedir. (Aytan vd., 2018). Kaşgarlı Mahmud, ders kitaplarında ismi geçen kişilerdendir. Çocuklar dünyada iz bırakan kişilerin hayatlarından etkilenmektedir (Alptekin, 2023).

İlgili videolarda, Kaşgarlı'nın hayatındaki dönüm noktasında iki olayın etkili olduğu görülmektedir. İlki babasının ona Arapça tercümanlık yaptırması, diğeri ise sarayda yaşanan olaydan sonra memleketini terk etmek zorunda kalarak Türk toplulukları arasında yaşamasıdır. Bunlar sayesinde Divânü Lugâti't-Türk'ü, Türk edebiyatına kazandırmıştır. Kandemir, eserin önemini şu sözlerle açıklar: "Kaşgarlı Mahmud'un bu eseri kaleme alma amacı her ne kadar Türkçeyi Araplara öğretmek olsa da eser içinde bulundurduğu sav, efsane, beyit ve dörtlük örnekleri ile dönemin kültür ve sosyal hayatını en güzel şekilde gözler önüne sermektedir." (2017: 867). Söz gelimi eserde döneme ait adlarla ilgili bilgiler dahi mevcuttur. Parlak Kalkan ve Demir'in (2020) de belirttikleri gibi divanında eseri için malzeme topladığı coğrafyalarda kullanılan 110 civarında kişi adından bahsedilmiştir. Eser, Türklerin sosyokültürel yaşamı hakkında izler bulundurmakla beraber Türklerin komşuluk ilişkilerinden çocuk eğitimine; insani değerlerden yeme içme kültürüne kadar birçok konuda bilgi bulundurmaktadır (Batur & Kaya, 2012). Türkler için bu denli önemli olan eserin ve Kaşgarlı Mahmud'un çocuklar tarafından tanınması önemlidir. Eğitim ortamında animasyon ve çizgi filmlerden daha fazla faydalanılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Akça, R. P. & Baran, G. (2018). Çizgi filmlerin Türk kültürüne ait özellikler açısından incelenmesi: Pepee örneği. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(17), 215-224. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovasosbil/issue/39903/433634>

Akün, Ö. F. (2002). Kaşgarlı Mahmud, *İslam Ansiklopedisi (TDV)*, C. 25. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Alptekin, T. (2023). Çocuk Kitaplarında Dijital Çağın Öncüleri. E. Aydın (Ed.), *Dijital Çağda Çocuk Edebiyatı*. (ss. 279-306). Nobel Akademi.

Asar, A. & Yeşilyurt, E. (2017). Çocuk Haftası dergisinin çocuk edebiyatı açısından incelenmesi. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*, (5), 296-315. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kebd/issue/67222/1049184>

Atan, U. (2024) Sanat, çizgi film animasyon ve çocuk. *Erkin Uluslararası Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 23-38. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erkin/issue/84878/1454995>

Aydın, E. & Kaya, M. (2022). Biyografi eserlerinin ortaokul öğrencilerinin öz güven duygusunun gelişimine etkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi*, 11(2), 777-792. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/ara?q=&order=publicationYear-DESC&page=1&limit=20>

Aytan, T., Çalıcı, M. A. & Erdem, A. (2018). Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metin kahramanlarının rol model olma durumları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 634-652. <https://doi.org/10.21733/ibad.435151>

Batdı, V. (2021). Yabancılara dil öğretiminde teknolojinin kullanımı: Bir karmameta yöntemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 1213-1244. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.942631>

Bacaklı, Y., Kapağan, E. & Kundakçı, M. (2016). Dîvânu Lugâtî't-Türk'ün yazılma amacı üzerine bir değerlendirme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 3259-3267. <https://doi.org/10.15869/itobiad.282739>

Batur, Z. & Beştaş, M. (2011). Divanu Lugât'it-Türk'te çocuk dünyası ve çocuk eğitimi. *Turkish Studies*, 6(2), 247-262. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/ara?q=&order=publicationYear-DESC&page=1&limit=20>

Batur, Z. & Kaya, M. (2012). Divânü Lûgâtî't - Türk'te dil öğretimi bağlamında sözel kültür ürünleri aracılığıyla değer aktarımı. *Turkish Studies*, 7(1), 309-324. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3092>

Bayraktar, Z. (2014). Geleneğin güncellenmesi bağlamında masaldan çizgi filme Keloğlan tipi üzerine. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 49 (49), 19-51. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17077/178690>

Bekdaş, M. (2017). Yabancı dil öğretiminde oyunların konuşma becerisine etkisi. *TÜBAD*, 2(1), 18-26. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubad/issue/52290/684217>

Ceran, D. (2015). Çocuklara rol model olması bakımından Millî Mücadele kahramanları ve edebî eserlere yansımaları: "Kurtuluşun Kahramanları" kitap dizisi örneği. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 8(24), 135-157. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/ara?q=&order=publicationYear-DESC&page=1&limit=20>

Çetin, Ş. & Üzer, M. (2018). Küçük Hezarfen çizgi filminde yer alan millî kültür unsurlarının incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 2049-2079. <https://doi.org/10.15869/itobiad.439514>

Duman, G. B. (2013). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde materyal geliştirme ve materyallerin etkin kullanımı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(2),1-8. <https://doi.org/10.16916/aded.16003>

Faiz, M. & Karasu Avcı, E. (2019). Tarihi kahramanların değerler eğitiminde rol model olarak kullanılmasına ilişkin ortaokul öğrencilerinin algıları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 694-724. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yyuefd/issue/50700/659672>

Kaçalın, M. S. (1994). Divanü Lugati't-Türk. *İslam Ansiklopedisi (TDV) C.9*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kandemir, A. N. (2017). Divanü Lûgâtî't-Türk ve halk kültürü. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(12), 867-874. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/52678/694469>

Karakuş, N. (2016). Maysa ve Bulut isimli animasyon çizgi filmin kültürel öğeler açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(34), 134-149. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/24545/259962>

Kıymaz, M. S. & Ulutaş, A. (2012). Değer kazandırma açısından biyografiler: İleri Yavrutürk dergisi örneği. *Türkçenin Eğitimi Öğretimi Üzerine Çalışmalar*. Pegem Akademi Yayınları.

Korkmaz, Z. (1995). Kaşgarlı Mahmud ve Divanu Lugati't-Türk. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar C.1*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.

Kubanç, Y. & Selvi, B. (2022). İngilizce ve sınıf öğretmenlerinin ilkokulda yabancı dil öğretimine yönelik görüşleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 1257-1275. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1210081>

Öcal, A., Polat, R. & Arı, G. (2012). Sosyal Bilgiler ve T.C. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ders kitaplarındaki karakterlere ilişkin öğrenci görüşleri. *Journal of Education and Instructional Studies in the World*, 2(1), 82-88.

Özer, B. & Korkmaz, C. (2016). Yabancı dil öğretiminde öğrenci başarısını etkileyen unsurlar. *EKEV Akademi Dergisi*, 20(67), 59-84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosekev/issue/71351/1147027>

Öztürk, F. (2020). *Divânu Lugât'it-Türk'teki Arapça sözcük varlığı dizini*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Parlak Kalkan, G. & Demir, S. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Kişi Adlarına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. F. Dağı (Ed.), *Dil ve Edebiyat Araştırmaları 2*. (ss.40-64). İksad Yayınları. Ankara.

Sadioğlu, Ö., Turan, M., Dikmen, N., Yılmaz, M., & Özkan, Y. (2018). Değerlerin öğretiminde çizgi filmler: Rafadan Tayfa örneği. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 240-251. <https://doi.org/10.17679/inuefd.333173>

Taşdelen, V. (2006). Biyografi: Ötekine yolculuk. *Millî Eğitim*, (172), 8-16. <https://doi.org/10.17679/inuefd.333173>

Taşkın, H. & Boran, T. (2024). Türk kültürünün yeni nesillere aktarımı: TRT çocuk çizgi filmleri örneği. *İletişim ve Diplomasi*, (12), 25-58.

Toker, A. (2011). Kültür turizminin sürdürülebilirliğinde profesyonel turist rehberlerinin rolü: Ankara örneği, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.

Yakupoglu, C. (2020). Divânü Lugâti't-Türk'ün Anadolu Türk dil varlığı açısından önemi: Kastamonu örneği II. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 24(2), 285-313. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkoloji/issue/58202/827177>

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Elektronik Kaynaklar

URL1. <https://www.youtube.com/watch?v=ofmatJul97U&t=17s>

URL 2. <https://www.youtube.com/watch?v=idTLI6k6C0Y&t=71s>

URL 3. <https://www.youtube.com/watch?v=I9WqnJYE9XM>

URL 4. <https://www.youtube.com/watch?v=oxFop31jwZ0&t=66s>

URL 5. https://www.youtube.com/watch?v=MnfF9_72lAs&t=186s

URL 6. <https://www.youtube.com/watch?v=A03eT0kxmiQ>